

ORD. PROF. DR. A. MÜFİD MANSEL'İN BAŞLATTIĞI TRAKYA KAZILARININ DÜNÜ VE BUGÜNÜ

*Erdem YÜCEL**

Marmara Bölgesi'nin Trakya kesiminde yer alan Edirne ve çevresinde Kazan Ova¹, Tunca Ovası, Ergene Ovası² ve İpsala Ovası'nda³ tarih öncesi dönemlere ait kalıntıların oluşu yöreyi oldukça ilginç bir konuma getirmiştir. Bu ovaların dışında kalan alanlar jeolojik açıdan fosillerle kaplı kayalık bir yapı göstermektedir. Arkeoloji yönünden böylesine değerli bölgede çeşitli kültürler tarih boyunca birbirini izlemiştir. Ne var ki, Trakya ve Anadolu kültürlerini birbirine bağlayan Edirne ve çevresinde tarih öncesine yönelik araştırmaların yoğunlaşması yakın tarihlerde başlamış ve yine de tam bir açıklık kazanamamıştır. Tarih öncesi dönemlerini ardından Odris, Trak, Grek, Roma, Bizans ve Osmanlı kültürleri de peş peşe birbirini izlemiştir.

Trakya'da geniş çapta araştırmalar yapan ve karanlıkta kalmış noktaları aydınlatan Prof. Dr. Mehmet Özdoğan yöreye duyulan ilgi eksikliğini şöyle açıklamıştır:

"Bunların başında Trakya'daki arkeolojik kalıntıların, Anadolu'dan alıştıklarımızdan çok farklı olması gelmektedir. Trakya'da Anadolu'da olduğu gibi büyük höyükler ve ören yerleri, yok değilse bile, sayıca çok azdır. Ancak bu durum Trakya arkeolojisinin fakirliğinden değil, kültür tarihinde Anadolu'ya göre çok farklı bir gelişim süreci geçirmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Doğal çevre koşulları gereği Anadolu mimarisinde kerpiç ve taş, Trakya'da ise ahşap kullanılmış, bu da kalıntıların görünümünü etkilemiştir. İlgi eksikliğinin ikinci nedeni ise, Türkiye'de arkeolojinin daha çok Mezopotamya odaklı bir gelişim

* Erdem Yücel, Trakya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Emekli Öğretim Görevlisi

1 Edirne il merkezi ile Kapıkule arasında kalan bölge.

2 Ergene Vadisi ile Uzunköprü arasında kalan bölge.

3 İpsala ile Meriç arasında kalan bölge.

sürecinden gelmesi ve Avrupa arkeolojisine pek ilgi duymamış olmasıdır. Bu nedenle Türk arkeolojisinin ilgisi Trakya dışında odaklanmış, bu duruma uzun süre Trakya'nın askeri nedenlerle arkeolojik araştırmalara kapalı kalması da eklenince, Trakya yakın zamanlara kadar bilinmeyen bölge olarak kalmıştır"⁴.

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra Atatürk, Türk müzeciliğini yeniden yapılandırırken arkeolojiye ve kazılara da önem vermiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılında tamamen yabancı araştırmacıların denetiminde olan kazılarda Cumhuriyet'in ilanından sonra Almanya'da eğitimini tamamlayan Türk arkeologlarının ağırlığı duyulmaya başlamıştır. Bu arada yabancı arkeologların sürdürdüğü kazılar da yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin denetimine girmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı ve Türk Tarih Kurumu'nun işbirliği içerisinde yüzey araştırmaları ile kazılar gün geçtikçe artmıştır⁵. Prof. Dr. Nermin Sinemoğlu ile Dr. Semra Ciner, 1930-1938 yıllarında gerçekleştirilen arkeoloji kazılarını yerinde bir görüşle "Atatürk dönemi kazıları" olarak nitelendirmeleri son derece yerinde bir görüştür⁶.

ORD. PROF. DR. ARİF MÜFİD MANSEL'İN TRAKYA ÇALIŞMALARI

Türk Tarih Kurumu 1936 yılında o güne kadar rastlantı sonucu birkaç araştırma dışında ve yeterince incelemenin yapılmadığı Trakya'da Dr. Arif Müfid Mansel yönetiminde çalışmaların başlamasını istemiştir. A. Müfid Mansel öncelikle çevrede yüzeye araştırmaları yapmış Trakya'nın kültür ve tarihini araştırmış, en eski zamanlardan M.S. VI. yüzyılın ortasına kadar gelen zaman sürecinde Trakya'nın sınırlarını çizerek Trak köylerini, şehirlerini, yollarını, iklimini, ürünlerini, madenlerini, halkını, giysilerini, silahlarını, sosyal yaşamını, prehistorik devirlerini, yöre tarihini; Odris, Teres, Sitalkes, Sevtes topluluklarını; Makedonya'nın baskısını ve Roma egemenliği ön plânda tutmuştur⁷. Trakya'da çok yaygın olan tümülüsleri belirlemiş, bunların bazılarında sondaj ve kazılar yapmış, Kırklareli kubbeleri mezarları üzerinde durmuştur⁸. XVII. yüzyılda Trakya'dan geçen gezgin ve araştırmacıların dikkatini çeken bu tümülüslerin sayısı

4 Mehmet Özdoğan, "Anadolu'dan Avrupa'ya açılan kapı: Trakya", *Arkeoloji ve Sanat*, İstanbul 1999, S. 90, s. 2.

5 Bkz: Erdem Yücel, *Türkiye'de Müzecilik*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1999; Ferruh, Gerçek, *Türk Müzeciliği*, Ankara 1999.

6 Nermin Sinemoğlu - Semra Ciner, "Atatürk'ün Türk Tarih Tezi İçinde Arkeolojinin Yeri ve Önemi" *Atatürk ve Sanat Sempozyumu*, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, İstanbul 1981, s. 81-85.

7 Dr. A. Müfid Mansel, *Trakya'nın Kültür ve Tarihi*, Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayını, İstanbul 1938.

8 Dr. A. Müfid Mansel, *Trakya-Kırklareli Kubbeleri Mezarları ve Sahte Kubbe ve Kemer Problemi*, Ankara 1943.

600'ü bulmaktadır⁹. Trakya bölgesinin görsel anıtları olan tümülüsler çoğunlukla sivri konik biçimde mezar tepeleridir. Bunlar Trakya'da yaşamış Demir Çağ kavimlerinin mezarlarıdır. Trakya'nın kuzeyindeki tümülüslere göre çok daha alçak ve basıktır. Bunların çoğunda mezar odası yoktur. Ölü ahşap bir mezar odasına konulmuş ve üzeri taş doldurulmuştur. Benzerleri Bulgaristan'da ve Yunanistan'da karşımıza çıkmaktadır. Bu kavimlerin bölgeye Son Tunç Çağı ile ilk Demir Çağı'nda geldikleri sanılır. Bu tümülüsler M.Ö. 500 - M.S. 200 arasında süreklilik göstermektedir¹⁰.

Arif Müfid Mansel höyükler üzerindeki ön araştırmalarından sonra Alpulu Şeker Fabrikası arkasındaki tepe üzerindeki tümülüsü çok sınırlı maddi olanaklarla kazmaya başlamıştır. İlk açmada tümülüsün mezar odasına rastlayamamakla beraber, doğal zeminin 25-30 cm. altında yerleşim kalıntıları ve çok sayıda çanak çömlek parçaları ortaya çıkmıştır. M.Ö. 2000'in başlarına tarihlenen tümülüs Bronz Çağı'nda yörenin önemli bir yerleşime sahne olduğunun kanıtıdır. Atatürk II. Türk Tarih Kongresi nedeniyle Dolmabahçe Sarayı Muayede Salonu'nda Arif Müfid Mansel'den Trakya tümülüs buluntularının sergilenmesini istemiştir. Arif Müfid Mansel bunun üzerine Lüleburgaz'da Umurca tümülüsleri üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. İki tümülüsün yıllar öncesi soyulmuş olduğunu görmüş, ancak o güne kadar el değmemiş iki kadın mezarını da ortaya çıkarmıştır. M.S. 200 yıllarına tarihlenen kadın mezarlarında altın ve gümüş, süs eşyaları; tunç, cam ve pişmiş topraktan kapkacaklar, şamdanlar, kandiller, çekmeceler, tuvalet eşyaları ile birtakım sikkeleri de bulmuştur. Bu çalışmalar sürerken Trakya askeri manevralarından dönen Atatürk'ün kazı alanına geleceği haberi duyulmuştur. Atatürk aldığı ani bir haber üzerine İstanbul'a dönmüştür, iki gün sonra da Trakya Genel Müfettişi General Kazım Dirik, Bolu Milletvekili Cevat Abbas Gürer, Prof. Afet İnan kazı alanına gelmişlerdir. Bununla ilgili Arif Müfid Mansel'in ilginç bir yorumu vardır: "Bu husus Atatürk'ün nasıl bir takip fikrine sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Kendisi bu kazıyı yaptırmakla kalmamış, yapılan işler ve elde edilen sonuçlarla yakından ilgilenmiş, zorlayıcı sebepler yüzünden bizzat gelememekle beraber bu iş hakkında bilgi edinmek üzere bir heyet görevlendirmişti". Umurca eserleri kazı bittikten sonra İstanbul'a nakledilmiş ve Dolmabahçe Sarayı'nda ki sergide ayrı bir sa-

9 Bkz: A. Dumont, "Repport sur un voyage archeologique en Thrace", *Archives des Missions scientifiques*, 1871, s. 447-515; M.E. Weiser, "Thrakien und Seine Tumuli", *Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien*, 1872, S.5, s. 1-40; W. Tomaschek *Die alten Thraker, Eine ethnologische Untersuchung* Wien 1893, s. 128.

10 İnci Delemen, "Trakya Tümülüsü Kazıları" *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi*, Ankara 2000 s. 232-234.

londa teşhir edilmiştir. Atatürk aynı yıl T.B.M.M.'nin açılış nutkunda şöyle demişti: "Tarih Kurumu, yaptığı kongre, kurduğu sergi, yurt içindeki hafirlerin ortaya çıkardığı eserlerle şimdiden bütün ilim dünyasına kültürel vazifesini ifaya başlamıştır"¹¹.

Atatürk'ün isteği ile başlanan Trakya kazılarını Arif Müfid Mansel bu kez Doğu Trakya Krallığı'nın başkenti Vize'de sürdürmüştür. Vize'nin güneyindeki geniş ovalar ve onları çevreleyen tepelerdeki yaklaşık kırk tümülüstün dördünü Türk Tarih Kurumu'ndan sağlanan maddi destekle kazmıştır. Tümülüslerden çıkan yüzük, miğfer ve gümüş kupa gibi eserler Atatürk'ün gördüğü son objeler olmuştur. Afet İnan, Atatürk'ün anısına ayrılan Türk Tarih Kurumu Belleten'inde de bu konuya açıklık kazandırmıştır: "Hafriyat işleri onun teşvik ve himayesi ile başarılıydü. Hasta yatağında dahi Türk Tarih Kurumu'nun işleri ile alakadar olmaktan zevk duyardı. Bir gün Trakya höyüklerinden son çıkan eserleri getir, göreyim diye arzu gösterdi. Birkaç parça eşyayı müzeden alarak saraya götürdüm. Bay Fethi Okyar ile görüşüyordu. Eşyaları istedi, hepsini birer birer gördü. Devam ediniz, memleketimizin kültür zenginliğini daha çok bulacaksınız di-yordu"¹².

Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel'in Trakya çalışmalarından¹³, sonra Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu'da Edirne'nin yaklaşık 3 km. kuzeyinde, Türk Tarih Kurumu'nun isteği doğrultusunda 1959'da araştırmalara başlamıştır. Prehistorik antropoloji ve arkeoloji yönünden son derece önemli olan Trakya'da Şevket Aziz Kansu, öncelikle İstanbul yakınındaki Yarımburgaz mağarasını ele almış, ardından Belgrad Ormanı, Şile, Pendik, Yalova ve sonra Kırklareli, Edirne ile Tekirdağ'da araştırmalarını sürdürmüştür¹⁴. Tekirdağ kıyı asfaltı ile Edirne kara yolunun kavşak noktasında Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nde D. H. French'in 1961 yılında Geç Kalkolitik keramik buluntularını ortaya çıkardığı yerde üzeri çok düzelmiş tepede Kalkolitik Çağ'ın kaba hamurlu, geometrik bezemeli keramiklerini bulmuştur¹⁵.

11 Arif Müfid Mansel, "Trakya Kazıları" *Türkiye'miz*, İstanbul 1973, S. 11, s. 9-13.

12 Afet İnan, "Atatürk ve Tarih Tezi", *T.T.K. Belleteni*, Ankara 1939, S.3 s. 243-246.

13 Bkz: Arif Müfid Mansel "Grabhügelforschung in Ostthrakien" *Bulletin de l'Institut Arche'ologique Bulgare*, 1939, S.13, s. 154-189; A. M. Mansel *T.T.K. Belleteni*, Ankara 1940, S. 4, s. 89-114; "A. M. Mansel, Les fouilles de 1936 - 37 en Thrace", *La Turquie Kémaliste*, Ankara 1937, S. 21-22, s. 36-46.

14 Şevket Aziz Kansu, "Marmara Bölgesi ve Trakya'da prehistorik iskân tarihi bakımından araştırmalar" *T.T.K. 1959 yılı XXVII*, s. 664-665; Ş.A. Kansu, "T.T.K. 1959 yılı Çalışma Raporu", *T.T.K. Belleteni*, Ankara 1960 C. XXIV, S. 96, s. 700.

15 French, "Late Chalcolithic Pottery in North - West Turkey and the Aegean" *Anatolian Studies*, C. XI, 1961, s. 99-141; D. French "Prehistoric Sites in North west Anatolia I" *Anatolian Studies*, XVII, S. 49-100.

Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu, Edirne yöresinde yürüttüğü çalışmalarını prehistorik ve paleoantropolojik olarak iki ayrı grup halinde gerçekleştirilmiştir. Edirne Çardakaltı prehistorik yerleşiminde çok sayıda keramik parçaları, taştan el değirmenleri ve cilalı taş baltalar bulunmuştur. Ne var ki, Edirne yöresinde Paleolitik Çağlara ait buluntularla karşılaşılammıştır. Bu arada Lalapaşa'da dolmenleri belirlemiştir. Trakya'da tarih öncesi anıtlarının en gösterişlilerinden olan ve iri taş bloklarından meydana gelen dolmenler Edirne ile Kırklareli'nin dağlık Istranca bölgelerinde görülmektedir. M.Ö. XII. yüzyılda yapılan bu anıtlar VII. yüzyıla kadar sürekliliğini göstermiştir. Dolmenlerin yanı sıra yörede çok sayıda menhir (dikilitaş), tümülüs mezar tepeleri ve kaleler de vardır¹⁶. Şevket Aziz Kansu'ya göre bunlar Trakya'daki Çardakaltı geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağ kültürlerinin Türkiye sınırları içerisindeki son noktasıdır. Or. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel ve Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu'nun Trakya'daki arkeoloji çalışmalarının bir bakıma öncülüğünü yapan bu araştırmalardan sonra geniş kapsamlı kazılara uzun süre başlanamamıştır.

ORD. PRF. DR. A. MÜFİD MANSEL'DEN SONRA TRAKYA KAZILARI VİZE ARAŞTIRMALARI

A. Müfid Mansel 1936-1939 yıllarında Vize'deki tümülüsleri incelemiştir¹⁷. Ardından Feridun Dirimtekin Vize çevresini, Orta Tunç Çağı'na tarihlenen Karaköçek'deki (Tomata) eserlerini araştırmıştır. Bunlar arasında sunak, kehanet yeri, Vize Ayasofyası, surlar ve kaya kiliseleri vardır. Onun çalışmaları bizlere bazı ön bilgiler vermiştir¹⁸.

Trakya Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı 1995 yılında kültür varlığı yönünden çok zengin olan Vize'de çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Öncelikle Ayasofya'da tespit ve temizlik çalışmalarına girişilmiş, buradaki objeler kontrol altına alındıktan sonra Yrd. Doç. Dr. Özkan Ertuğrul başkanlığındaki kazı ekibi, Kırklareli Müzesi ile birlikte Vize-Çömlektepe'de kazıya başlamıştır. İlk kez Arif Müfid Mansel'in deşindiği Çömlektepe Höyüğü'nün M.Ö.

16 Bkz: Burçin Erdoğan "Tarih Öncesi Dönemde" *Edirne Serhattaki Payitaht*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 12-17; B. Yükmen *Türkiye'de Megalitik Sorunu: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Megalitleri Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayınlanmamış doktora tezi*; Mehmet Özdoğan - M. Akman, "1990 Yılı Trakya ve Marmara Bölgesi Araştırmaları" *Araştırma Sonuçları Toplantısı IX*, Ankara 1991; M. Özdoğan, "Tarih Öncesi Dönemde Trakya; Araştırma Projesinin 16. Yılı'nda genel bir değerlendirme" *Anadolu Araştırmaları*, İstanbul 1996, S. XIV, s. 229-360.

17 A. Müfid Mansel "Trakya Harfiyatı" *T.T.K. Belleteni*, Ankara 1940, S. 13, s. 89-139.

18 Feridun Dirimtekin, "Vize'de Ayasofya Kilisesi", "Vize'deki Kaya Kilisesi" *Ayasofya Müzesi Yıllığı*, İstanbul 1962, S. 4, s. 16-17; "Vize" *Ayasofya Müzesi Yıllığı*, İstanbul 1963, S. 5, s. 15-25; "Vize Tetkikleri" *Ayasofya Müzesi Yıllığı*, İstanbul.

3000'e inen geçmişi kesinleşmiş, aynı yerde M.Ö. 2000'e tarihlenen keramikler ortaya çıkmış, Demir Çağı'na, Hellenistik Çağ, Roma ve Bizans dönemine tarihlenen objeler ve kabartmalarla karşılaşmıştır. Burada Geç Roma Çağı'na tarihlenen ve Bizanslıların da kullandığı tiyatro kazılmış, 2.5 ton ağırlığında ve 1.98 m. yüksekliğinde, M.S. II. yüzyıla tarihlenen bir kadın heykeli Kırklareli Müzesi'ne götürülmüştür.

Vize tiyatrosunun bütünüyle ortaya çıkışı burada Roma dönemi mabetleri ve diğer yapılarında olabileceğini düşündürmüştü de çevredeki yapılanmadan ötürü fazla bir sondaj yapılamamıştır. Ancak Ayasofya'nın güney doğusunda rastlanan mimari parçaları, sütun gövde ve başlıklarının çok fazla oluşu yörede henüz ortaya çıkmamış bir yerleşim olduğuna işaret etmektedir¹⁹.

ENEZ ÇALIŞMALARI

Meriç nehrinin (Hebros) Ege'ye ulaştığı yerde, yarımada üzerinde kurulmuş olan Enez'de erken çağlardan başlayan çeşitli yerleşmeler birbirini izlemiştir. Anadolu'dan başlayarak kıyı boyunca Balkanlar'a ulaşan kara yolu üzerindeki bu yerleşim aynı zamanda Batı Karadeniz'deki kıyı kentleri ile Anadolu arasındaki ulaşımı sağlamıştır.

XVII-XIX. yüzyıllarda Enez önce gezginlerin, sonra da araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Bertrandon de la Broquier, Ch. Schefer, A. Griesebach, A. Dumont gibi gezginlerin ardından Aubry de la Motraye, Comte de Choiseul Gouffier, Sir Adolph buraya gelerek yöreden söz etmişlerdir²⁰.

Ord. Prof. Dr. A. Müfid Mansel'in başlattığı araştırmaları diğerleri izlemiştir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Çağ Tarih Kürsüsü ve Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Merkezi adına kazılara Prof. Dr. Afif Erzen başkanlığında 1971 yılında başlanmıştır. Öncelikle Enez kalesi içerisinde sondajlar yapılmış, açılan çukurda 7.30 m. derinliğinde bir taş duvar ile Grek keramikleri ortaya çıkarılmıştır. Sonraki yıllarda Grek yapıları, Arkaik, Klâsik ve Hellenistik Çağ keramikleri, Kerç vazoları, Gnathia çömlükleri ile karşılaşmıştır²¹.

19 Erdem Yücel, "Vize" Türkiye'miz, İstanbul 1997, S. 82, s. 54-63; Özkan Ertuğrul, "1995 Yılı Trakya Bölgesi'nde yapılan Roma-Bizans devri yüzey araştırması", XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 1996, s. 1-14; Ö. Ertuğrul, "Kırklareli-Vize-C.S.E.K. 1996 Yılı Çalışmaları" 19. Kazı Sonuçları Toplantısı, II. Ankara 1998, s. 425-499; Ö. Ertuğrul, "Vize-Ç.S.E.K." 20. Kazı Sonuçları Toplantısı, II. Ankara 1997, 475-480.

20 Bertrandon de la Broquier, *Le voyage d'Outremer*, Paris 1892; A. Dumont-Th. Homolle, *Melange d'Archeologie et d'Epigraphie* 1892.

21 Afif Erzen "Enez Araştırmaları" *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1972, I, s. 235-248.

Enez kazılarına yedi yıllık bir aradan sonra 1979'da yeniden başlanmış, Grek, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemi kültür katları ayrı ayrı incelenmiştir. Kale içerisinde 1981'de açılmış sondajlar daha da derinleştirilerek damgalı amp-hora kulpları, pişmiş toprak figürinler, çömlekler ve yazıtlar ele geçirilmiştir. Akropol alanı dışındaki Değirmenlik'te yapılan sondajlarda Geç Roma ve Erken Hıristiyan Çağı'na tarihlenen mezarlar açılmıştır. Kale içi sondajlarında ise XII. yüzyıla tarihlenen Bizans yapıları, X-XI. yüzyıla tarihlenen şapel gibi yapılarla karşılaşmıştır. 1988 yılından sonraki çalışmalar kale içi ve dışı olmak üzere iki ayrı alanda sürdürülmüştür²².

1987 yılı kazı çalışmalarına Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Türk Tarih Kurumu ile İstanbul Üniversitesi Araştırmacı Fonu'ndan sağlanan destekle Doç. Dr. Sait Başaran tarafından yürütülmüştür. Bu dönemde kale giriş kapısı ile Ayasofya arasında kalan alanda ilk yerleşme üzerinde durulmuştur. Üst tabakaları tamamen Osmanlı ve Bizans dönemlerine tarihlenen mekânlarda sırlı sırsız keramikler, lüleler, kandiller, ağırşaklar ve tiyatro biletleri bulunmuştur²³.

DİĞER ÇALIŞMALAR

İstanbul Üniversitesi Prehistorya Anabilim Dalı adına Prof. Dr. Mehmet Özdoğan Trakya araştırmalarına 1979 yılında başlamıştır. Yörenin karmaşık kültür tarihine açıklık getirmek amacıyla öne yüzey araştırmalarına ardından da belirli kesimlerde kazı ve sondaj çalışmaları yapılmıştır²⁴.

Yüzey araştırmalarında 1980-1985 yıllarında Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Gelibolu ve Eceabat'ta 300 tarih öncesi yerleşim ile 100 geç dönem anıt, 800 tümülüs, 90 dikilitaş ve dolmen saptanmıştır. Bu çalışmanın ardından 1987-1997

- 22 Bu konuda bkz: Afif Erzen, "Enez 1979 yılı kazıları" *II. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1980, s. 157-159; A. Erzen, "Enez Kazısı 1980" *III. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1981, s. 87-88; E. Erzen, "1981 yılı Enez Çalışmaları" *IV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1982, s. 285-290; A. Erzen, "1983 Yılı Enez Kazısı" *VI. Kazı Sonuçları Toplantısı*, İzmir 1984, s. 213-234; A. Erzen, "1985 Yılı Enez Kazısı Çalışmaları" *VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, II. Ankara 1985, s. 273-290; A. Erzen, "1986 Yılı Enez Kazısı Çalışmaları" *IX. Kazı Sonuçları Toplantısı*, II. Ankara 1987, s. 279-297.
- 23 Afif Erzen - Sait Başaran, "Enez (Aionos) kazısı 1989 yılı çalışmaları" *XII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1990, II, s. 155-170; Afif Erzen - Sait Başaran, "1992 Enez Kazısı" *XV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1993, II, s. 455-473; Sait Başaran, "Ainos Kazıları" *Anadolu Araştırmaları, İstanbul* 1995, s. 251-259; Sait Başaran, "Ainos Kazıları 1971-1994" *Anadolu Araştırmaları İstanbul* 1996, XIV, s. 105-141; S. Başaran, "Enez (Ainos) 1996 yılı kazı ve onarım çalışmaları" *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1998, II, s. 593-624.
- 24 Mehmet Özdoğan, "Trakya'da Tarih Öncesi Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Bazı Sorunlar", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1983, S. 10-11, s. 21-58; M. Özdoğan, "1984 Yılı Trakya ve Doğu Marmara Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1985, II. s. 409-420; M. Özdoğan, "Tarih Öncesi Dönemlerde Anadolu ile Balkanlar Arasındaki Kültürel İlişkileri ve Trakya'da Yapılan Yeni Kazı Çalışmaları", *Tüba-Ar*, İstanbul 1998, I. s. 63-93; M. Özdoğan-H. Paizinger-N. Karul, "Kırklareli Kazıları (Aşağı Pınar ve Kanlıgeçit Höyükleri)", *Arkeoloji ve Sanat*, İstanbul 1997, S. 77 s. 2-11; Mehmet Özdoğan, "Enez Hoca Çeşme Kazısı", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi*, Ankara 2000, s. 51-53; Mehmet Özdoğan, *Neolithic in Turkey*, Arkeoloji ve Sanat, İstanbul 1999, Mehmet Özdoğan, "Kırklareli Kazıları: Aşağı Pınar ve Kanlıgeçit", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi*, Ankara 2000, s. 69-76; M. Özdoğan, "Taşlıcabayır Kazısı", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi*, Ankara 2000, s. 158-159, s. 203-236.

yıllarında Edirne-Kırklareli çevresinde taramalar yapılmıştır. Yöredeki dolmenler, dikilitaşlar, tümülüsler, mezar tepeleri ve kalelerin geniş kapsamlı olarak incelenmiştir. Mehmet Özdoğan'ın araştırma ekibi Tilkiburnu, Taşlıcabayır, Yarımburgaz, Toptepe ve Menekşe Çatağı'ndaki kısa süreli kurtarma kazılarından sonra daha kapsamlı kazılara girişmiştir. Hoca Çeşme, Aşağı Pınar, Kanlıgeçit'te yoğunlaşan kazılarda kültür envanterine yönelik yüzey taramalarından yola çıkıldıktan sonra bunu kazı çalışmaları izlemiştir. Özellikle bu çalışmalarda Trakya'da kültürlerin yerel koşullara uyumu saptanmıştır. Hoca Çeşme'de M.Ö. 6400-6300 yıllarına tarihlenen son Neolitik yerleşmenin kap kacaklarına; Aşağı Pınar'da Neolitik yerleşmenin kalıntıları, keramikleri, hayvan kemikleri ve bitki tanelerine, Kanlıgeçit'te M.Ö. 3000'in az sayıda da olsa yerleşim izleri, megaronları, kaba ve elde yapılmış keramiklerine rastlanmıştır. Böylece çok yakın tarihlere kadar yeterince tanınmayan Trakya'da çok daha ileri bir düzeye gelinmiştir. Bununla beraber, Mehmet Özdoğan'ın deyişiyle "Neolitik döneme ait Balkanlar'da kazılmış yerleşme yeri sayısının 300'ün üzerinde olduğu göz önüne alınırsa, Trakya'da bir kaç kazı ile bu kritik bölgedeki tüm sorunları çözmeyi beklemek haksızlık olur. Birkaç nedenle, önümüzdeki yıllarda Aşağı Pınar ve Kanlıgeçit'teki kazılarımızı sürdürmenin yanı sıra, giderek çalışmalarımızı yaygınlaştırmak, bu yıla kadar ele alamadığımız diğer sorunlara da yönelmeyi planladık"²⁵.

Hocaçeşme'de Prof. Dr. Mehmet Özdoğan'ın 1990-1993'de başlattığı kazılar M.Ö. 5500 yıllarına tarihlenen yedi ayrı yapı katını ortaya çıkarmıştır. Buradaki yuvarlak plânlı yapılar 1 m. kalınlığındaki sur duvarları ile çevrelenmiş olup sıvalı taban döşemeleri ile ocakları bugüne kadar yörede bulunan en eski ve en iyi durumdaki kalıntılardır. IV - III. tabakalarda Anadolu neolitine benzeyen kırmızı astarlı çanak çömlekler, II - III. yapı katlarındaki buluntular yörenin Bulgaristan'daki ilk Neolitik Karanova etkisinde kaldığını göstermiştir. Dikdörtgen plânlı sıvalı yapı katları, boyalı çanak çömlekler önemli arkeolojik verilerdir. Büyük Altıağaç köyü yakınındaki Maya Baba ile Altıağaç'da da bunların benzerleri ile karşılaşmıştır. Özellikle IV - III. katlar da ortaya çıkarılan kalıntıların Karanova I'den daha eski olduğu da gözlemlenmiştir.

Kalkolitik dönemde Edirne yöresinde daha yoğun bir yerleşim görülmektedir. Özellikle Ergene'nin batısında, Bulgaristan'ın Karanova III keramiklerine benzeyen çömleklerle karşılaşmıştır. Maslıdere çanak çömleği olarak tanımlanan bu keramiklerin bulunuşundan sonra Şevket Aziz Kansu 1960'da Çardakaltı ve Kumocağı kazılarını yapmıştır. Edirne'nin 6 km. kuzeyinde Kumocağı'nda bulunanların Karanova IV ile çok yakın benzerlikleri olduğu da gözlemlenmiştir.

25 Mehmet Özdoğan, "Anadolu'dan Avrupa'ya Açılan Kapı: Trakya", *Arkeoloji ve Sanat*, İstanbul 1999, S. 90, s. 2-28.

Trakya kazıları Orta Kalkolitik'in bir yangınla ortadan kalktığını göstermişse de Ergene'nin kuzeyinde sayıları çok az da olsa küçük ölçüdeki yerleşim alanları dikkati çekmiştir.

Edirne'nin Tunç Çağı arkeolojisi ile ilgili bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Tunç Çağının başlarında yörede yerleşimin hız kazandığı, Balkanların Ezero-Sveti, Krilova, Mihaliç kültürlerine benzeyen çanak çömleklerin burada yoğunluk kazandığı da dikkati çekmektedir. Tefikiye köyünün yakınındaki Arpalık Tepe'de Troia I yapı katına benzeyen çanak çömlek tiplerine rastlanmıştır.

Edirne'de, Orta Tunç Çağı kalıntı ve buluntularına rastlanmakla beraber Kuzey Karadeniz'den bir göç dalgasının buraya geldiği bazı verilerden anlaşılmaktadır. Özellikle Tunca vadisinde yeni gelenlere ait ip baskı bezemeli çanak çömleklerin yoğunlaştığı da dikkati çekmektedir. Onları megalitik anıtlar tamamlamıştır. Oldukça iri taşlardan yapılmış olan megalitik anıtlar Trakya'da dolmen (Kapaklıkaya) ve menhir (dikilitaş) olarak üzere iki ayrı gruptan meydana gelmiştir. İlk kez Şevket Aziz Kansu'nun ortaya koyduğu bu anıtlar yörede 94'ü dolmen, 25'i menhir olmak üzere oldukça yaygındır. Anıtsal mezar anıtları olarak nitelenen bu örneklerle Edirne ve Kırklareli'nin Istranca dağlarında da karşılaşılmaktadır. Birbirleriyle bağlantılı iki oda ve bir girişten meydana gelen dolmenlerin Tunç Çağı'nın sonları ile İlk Demir Çağı'nın başlarında (M.Ö. 1400-900) yapıldıkları sanılmaktadır. Özellikle Edirne Çömlek Akpınar köyünün 2 km güneyindeki Kırdıköy'de 200 m²'lik alana yayılmış menhir grupları da çok sayıda burada bulunmaktadır. Ne var ki, menhirlerle ilgili yeterince kazılar yapılmadığından bu konudaki bilgilerimiz oldukça sınırlı kalmıştır. Edirne Müzesi 1983'de Hacılar köyündeki bir dolmeni yerince sökerek getirmiş, bu arada da Son Tunç Çağı ile İlk Demir Çağı'na tarihlenen çanak çömlekleri bulmuş, bunu Mehmet Özdoğan ile M. Akman'ın Lalapaşa Arpalık mevkiindeki dolmen kazıları izlemiştir. Burçin Erdoğan da Meriç ve kısmen İpsala ilçelerinin sınırları içerisinde kalan alanda 11 prehistorik yerleşim yeri ile 11 tümülüs saptamıştır. Altıkılıç, Boztepe, Maya Baba, Arpalık Tepe, Söğütlük, Karşı Bağlar, Karakumluk, Acıçeşme, Mezarlık Tepe, Gavurdere ve Bağlık Sırtı bunların başında gelmektedir. Ayrıca bu alanlarda çok sayıda Erken Neolitik döneme tarihlenen çok sayıda çanak çömleklerle karşılaşılmıştır²⁶.

Mimar Sinan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Başkanı Doç. Dr. Neşe Atik'in başkanlığındaki araştırma ekibinin, Tekirdağ Müze-

26 Burçin Erdoğan, "1997 Yılı Edirne İli Yüzey Araştırması", Tarsus 1998, s. 345-358; B. Erdoğan "Edirne İli 1995 Yılı Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı I*, Ankara 1996, s. 273-291.

si Müdürlüğü adına Müdür Mehmet Akif Işın'la birlikte yaptığı Heraion Teikhos yerleşmesi kazılarını da Trakya kazıları bağlamında zikretmek gerekir. 2000 yılında başlayan ve önemli sonuçlar vermeye aday görünen Heraion Teikhos kazılarına önümüzdeki yıllarda devam edilmesi plânlanmaktadır.

Tarih öncesi dönemlerine kısaca değindiğimiz kalıntılar, Edirne Müzesi başta olmak üzere müzelerimizde yeterince değerlendirilememiştir. Bu dönemlere ait bulgular Edirne Müzesinde ayrıntılı biçim de sergilenmeli, yeterli bilgiler izleyiciye verilmeli, ayrıca yazılı ve görsel olarak da topluma sunulmalıdır. Bu çalışma yapılmadığından Edirne ve yöresi yalnızca bir Osmanlı kenti olarak algılanmakta, Edirne'nin evrensel boyutlardaki arkeolojisi bilimsel kişiler dışında toplum tarafından bilinmemektedir.

Edirne'de Türk Sanatı yönünden önemli bir kazıyı da Mimar Sinan Üniversitesi adına Prof. Dr. Gönül Cantay Edirne Sarayı'nda yapmaktadır. Edirne'de ilk Osmanlı sarayı Sultan I. Murad'ın (1360-1369) isteği ile 1365 yılında Muradiye Bayırı ile Topraklı Bayır arasında üç yılda yaptırmıştı. Sonraki yıllarda "Sarayı Atik" olarak isimlendirilen bu saraydan sonra Fatih Sultan Mehmet (1444-1446; 1451-1481) bugün Sarayı denilen yerde Sarayı cedit'i yaptırmıştı. Ancak bu saray 1877 Osmanlı - Rus Savaşında, Rus ordusu Edirne'ye yaklaştığında Vali Cemil Paşa ile Kumandan Müşir Ahmet Eyüp Paşa arasında çıkan bir anlaşmazlık sonucu verilen bir emirle cephanelik ateşlenmiş ve bunun sonucu olarak da saray bütünüyle tahrip edilmiştir.

Günümüze bu saraydan Cihannüma Kasrının dört köşe kulesi, Kum Kasrının kubbeli hamamı ile mutfaklardan başka bir şey gelememiştir. Oysa bu saray İstanbul'daki Topkapı Sarayında olduğu gibi geniş bir plâna sahip olduğu kadar geniş bir alana da yayılmıştı. Saray, köşkleri, kasırları, harem dairelerinde oluşuyordu. Ayrıca yerleşim plânı dışında da Av Köşkü, Aynalı Köşk, Çadır Köşkü, İftar Köşkü, Bostancıbaşı Köşkü, Terazi Kasrı, Adalet Kasrı, Bülbül kasrı, Değirmen Kasrı, Bayırbaşı Kasrı, Köşk Kapı Kasrı, İndiye Kasrı, Buçuktepe Kasrı, Yıldız Kasrı, Demirtaş Kasrı, Üsküdar Kasrı, Akpınar Saray Kasrı gibi yapılar vardı. Enderun, Baltacılar, Harem Ağaları, Hane-i Hassa, Bayırbağçe, Şehzadeler, Akağaçlar, Aşçılar mesçitleri ile on sekiz hamam, beş köprü ve beş meydan da bu yapı topluluğunu tamamlıyordu.

Edirne sarayının plânını II. Ordu Kalfası Edirneli Avadis Benliyan tarafından 1907-1908 yılında çizilmiş, Dr. Rifat Osman Bey tarafından 1911-1912'de

kopya edilmiştir. Ondan öğrendiğimize göre de orijinali 1902 yılı onarımı için Ahmet Nuri efendi ile Agop Kalfa tarafından düzenlenmiştir²⁷.

27 Rıfat Osman (yayına hazırlayan Prof. Dr. A. Süheyl Ünver) *Edirne Sarayı*, Türk Tarih Kurumu Ankara 1957; Ratip Kazancıgil, *Edirne Sarayı ve Yerleşim Plânı*; Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, *Edirne'de Fatih'in Cihannüma Kasrı*, Fetih Derneği Yayınları, İstanbul 1953; A. Süheyl Ünver, *Edirne Sarayı'nda Kum Kasrı*, İstanbul 1940.